

Новак Юлія

Науковий керівник – Жилюк С. І., доктор історичних наук, професор

СЕКТАНСЬКИЙ РУХ НА БЕРДИЧІВЩИНІ У 1920-Х РР.

У статті досліджено діяльність сектантів в межах Бердичівського округу Житомирського регіону. На основі історико-релігієзнавчого аналізу архівних матеріалів з'ясовано характер і динаміку його трансформації.

Ключові слова: сектантство, Бердичівський округ, більшовицький режим, державно-релігійна політика.

In this article we explore the working of sects in the Berdychiv district Chutomur region. And on the base of history-religious analyzing of archives we discuss the character and dynamics of its transformations.

Key words: Sectarianism, Berdichevsky County, the Bolshevik regime, the state's religious policy.

Утвердження більшовицького режиму вплинуло на всі сфери життя Бердичівщини. Центром антирелігійної боротьби в республіці стала спеціально створена при ЦК КП(б)У «Антирелігійна комісія» або «Всеукраїнська антирелігійна комісія» (ВАК). Згідно з постановою Політбюро ЦК КП(б)У від 14 липня 1922 р. ВАК отримала завдання здійснити розвал церкви за класовим, національним і територіальним поділом. ВАК діяла таємно через губкоми, окружки та обкоми.

В обіжниках ЦК КП(б)У 1925 р. «Про релігійне становище в Україні та завдання антирелігійної пропаганди» зазначається, що ріст сектантства спостерігався у 1921-1924 рр., навіть деякі громади зросли у три-чотири рази. Прихильниками сект ставали зазвичай особи молодого віку. В Україні сектантських громад нараховувалось до 2020. А сект діяло більше двадцяти. [5, с. 26]. Тут слід зауважити, що сектантство було поділене на два напрямки: містичний та раціоналістичний. До раціоналістичне сектантства відносились: євангельські християни українці, євангельські християни євреї, баптисти українці, баптисти німці, християни євангельської віри (пригуни), адвентисти сьомого дня, суботни-

ки, духобори, молокани, мальованці, толстовці, медіани-сіоністи, чиста ідея, меноніти, гусити. До містичного сектантства : скопці, хлисти, корнійці, іоніти, інокентіївці, Новий Ізраїль, підгорнівці [5, с.32]. У Бердичівському окрузі протягом 1920-х рр. діяли громади тихонівців, євангелістів, баптистів, адвентистів, хлистів та старообрядницькі безпопівські громади [5, с. 39]

Часто в анкеті для реєстрації релігійних громад зазначалась секта без назви, лише з описом особливостей релігійної громади. Зокрема, в с. Долотицна Дзюньківського району в Анкеті для реєстрації релігійної громади зазначалась невідома секта, яка, як зазначалось в анкеті, своїм віровченням та обрядовістю наближалась до євангельських християн. Дана релігійна община включала шість активних членів і почала діяти з 1924 р. [1, с.57]. Можна припустити, що це була громада духоборів, виходячи з наступних очевидних фактів. У м. Дзюньків діяла громада духоборів, яка нараховувала 16 членів: 8 чоловіків та 8 жінок. Вона неодноразово згадувалась у «Звітах про сектантів Київської губернії Бердичівського округу» з описом даної громади. Для цієї громади були характерні наступні ознаки: життя по справедливому вченню Христа, правління та наставників не мали, не визнавали потойбічного життя, певною мірою мали схожість з вченням Толстого. Цікавий факт зазначався у звітах, що духобори не контактували з іншими громадами. Щодо соціальних характеристик, то члени цієї громади були із заможних верств населення, жили в злагоді, допомагали один одному, всі були освіченими і мали у володінні землю [3, с. 211 та с.224].

У Бердичівському окрузі у багатьох селах не зазначались до якого віросповідання належать релігійні громади. Це можна пояснити декількома причинами: некомпетентністю та необізнаністю працівників, які вели обліки релігійних громад; закритістю громад; протестантів відносили також до сектантів, що зумовлювало плутанину.

У с. Туровці зазначена сектантська релігійна громада, яка у «Статистичних даних про стан сектантських громад Бердичівського округу» налічувала п'ять членів та вказана без назви. [2, с. 3,4] У Юзеровській волості, в с. Дубові-Мехачинці існувала сектантська громада Дванайшченські християни, яка складалась з 21 осіб [3, с. 233]. Такі громади характеризувались незначною чисельністю, чітко нерегламентованим вченням та обрядовістю, не мали постійних наставників та керівників, не мали приміщень для богослужінь.

У звітах про сектантські організації детально вказувались відомості про релігійні громади, членів громади та їх діяльність. Такі звіти велись планово: за місяць, квартал, півріччя, рік. Наприклад, у Бердичівському окрузі станом на 12.03.1927 р. описана сектантська релігійна громада с. Очеретяни. У звіті вказані кількість членів – 17, вік членів – від 29 до 49, соціальне положення – середняк, бідняк. Окремо у звітах зазначались благовісники та проповідники в громаді: Гринковенко Кость, Бабич Адам, Нагорний Дмитро [2, с. 9].

Крім статистичних звітів членів релігійних громад існували міграційні звіти, у яких детально прослідковувались вибування членів, вигнання з громад, вибуття членів з однієї громади в іншу. У звіті «Про вибулих членів із сектантських організацій Бердичівського округу за січень і лютий» 1927 р. вказані 4 вибулі члени і вказувалась причина вибуття члена релігійної громади. Зокрема, найпоширенішими причинами вибуття були: недовіра до певної релігійної організації, вигнання з громади за непокору чи неправильне ведення християнського життя, перехід в іншу громаду, смерть та ін. [2, с. 17, 61]. Хоча не можна стверджувати про об'єктивність вказаних причин, швидше за все, особи, що вели такі обліки, інколи механічно та на власний розсуд вказували причини. З іншого погляду, для звітності про виконання плану, зазначались такі причини виходу з громади як недовіра до громади, зневіра у вченні та ін.

Якщо порівняти кількісні зміни членів сектантських громад, то спостерігається збільшення членів сектантських громад з 1920-х рр.: у 1923 р. – 621, у 1926 р. – близько 1150, у 1927 р. – 1187, [5, с. 39; Ф. 2, с. 62-64; 4, с.2]. Хоча у звітах існує невелика похибка через неможливість антирелігійних органів вирахувати та простежити за всіма членами сектантських громад, оскільки вони приховували свою діяльність та членство.

Обрядові дії сектанти виконували таємно від державних органів, зокрема вночі. Наприклад, згідно витягу протоколу Василівського райвиконкому за 22 жовтня 1923 р. уночі помічені співи та говоріння іншими мовами людей по вулицях міст. Глосалія, тобто говоріння іншими мовами під впливом Святого Духу, є притаманною для євангельських християн, тому можна припустити, що це були саме євангельські християни. [4, с. 79]. Також у «Звіті сектантських громад в Бердичівському окрузі 1921 р.» зазначається, що існували випадки, коли сектанти та їх

керівники таємно та без дозволу здійснювали релігійні обряди такі, як укладання шлюбу, відспівування та поховання померлих, хрещення без попередньої реєстрації у волвиконкомах або сільрадах. [3, с.155].

Архівні документи засвідчують антирадянські виступи сектантів, зокрема селян. Згідно «Про сектантський рух в Бердичівському окрузі 1928 р.» у с. Гордівка Любарського району простежена діяльність хлістів, спрямована на бойкот хлібозаготівлі, селянської позики, невизнання сільради як офіційного органу влади у селі. [5, с.51].

У м. Бердичеві простежувались незареєстровані та невизначені до будь-якого напрямку релігійні громади. Зокрема, у звіті «Свідчення про сектантів Київської губернії Бердичівського округу» зазначалось, що у м. Бердичів існувала Покровська громада, старообрядницька, без священиків. Дана громада складалась з 18 активних членів, які вважали себе обраними проповідниками суспільства, заперечували духовенство, характеризувались відсутністю будівель для молитов та богослужінь [3, с. 209]. Через півріччя у звіті Покровська громада нараховувала 22 активних члени. Ще такою однією безпопівською громадою у м. Бердичів була Вознесенська. До її складу входили 24 члени [3, с. 210].

У період 1920-х років до сектантів відносились всі релігійні громади та організації, окрім православних та католицьких церков, юдеїв та мусульман. Сектантські громади характеризувались роздробленістю та неорганізованістю. Вони не мали чіткої, впорядкованої ієрархії та владних структур. Зазвичай всі сектантські громади були нечисельними та не мали взаємозв'язків між собою. Сектанти Бердичівського округу, згідно архівних матеріалів, часто виступали проти державної політики, а також підпільно проводили свої богослужіння та обряди.

Список використаних джерел та літератури:

1. Архівне відділення Бердичівської міської ради (далі АВБМР), ф. Р-407, оп. 1, спр. 162.
2. АВБМР, ф. Р-407, оп. 1, спр. 839.
3. АВБМР, ф. Р-148, оп. 1, спр. 26.
4. АВБМР, ф. Р-407, оп. 1, спр. 90.
5. Червоний терор проти духовенства і віруючих на Східній Волині (Житомирщині) у 20 – 30-х роках ХХ ст. : архівні документи та матеріали / Упор. С.І. Жилюк. – Рівне : Волинські обереги, 2003. – 152 с.